

го провини. З цієї причини отримані при затриманні дані, як і будь-які інші докази, підлягають ретельній і всебічній перевірці.

Необхідно зазначити, що на практиці слідчі і працівники дізнання, часто не фіксують в протоколі фактичні обставини затримання. Як правило протокол оформляють люди, які не брали участь в затриманні; замість викладу правдивих підстав затримання в протокол вносять стереотипні формулювання, що не мають доказового значення: «затриманий за підозрою в грабежі» і інші. Таке спрощенство приводить до втрати доказового значення протоколу затримання і не може бути виконано подальшим допитом осіб, які затримували злочинця за такими причинами. По-перше ці особи не завжди зазнають допиту. По-друге, якщо все-таки допит проводиться, то через значний час після події. Внаслідок чого обставини затримання стираються в пам'яті допитуваного, що нерідко заважає встановленню істини. По-третє, допит не може підмінити собою слідчу дію, основану на безпосередньому сприйнятті фактів, до якого і відноситься затримання.

Факт затримання особи в момент здійснення злочину або безпосередньо після його здійснення, наявності при ньому цих слідів злочину та інші підстави затримання далеко не завжди можуть бути зафіксовані за допомогою інших слідчих дій: огляду, обшуку, допиту. Часто, сукупність важливих обставин по кримінальній справі може бути відображена лише в протоколі затримання або в свідченнях очевидців події. Всі ці обставини не укладаються в рамки окремо взятих огляду, обшуку і не охоплюються сумою цих дій.

Таким чином, сукупність приведених ознак свідчить про те, що затримання підозрюваного є, безумовно, слідчою дією, яка потребує всебічного розгляду з точки зору розвитку тактичних основ.

Надійшла до редколегії 27.01.2000

Список літератури:

1. А.К.Гаврилов Задержание подозреваемого в совершении преступления / Следственные действия: Уч. пособие. Волгоград, 1984.
2. Криминалистика: Учебник / Под ред. Р.С.Белкина. М., 1999.
3. В.А.Образцов. Выявление и изобличение преступника. М., 1997.
4. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник за ред. В.Ю.Шепітько. М., 1998;
5. Криминалистика: Учебник / Под ред. Н.П.Яблокова, М., 1999;
6. Криминалистика: Учебник / Под ред. А.Г.Филиппова, А.Ф.Вольнского. М., 1998.
7. С.А.Шейфер Сущность и способы собирания доказательств в советском уголовном процессе. М., 1972.

О.А.Севідов

ПІДГОТОВКА ДО ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ОБВИНУВАЧЕНОГО

Використання слідчим при допиті неповнолітнього тих, чи інших тактичних прийомів залежить як від соціально-демографічних, психологічних особливостей обвинуваченого, так і від слідчої ситуації.

У зв'язку з цим слідчий має ретельно готуватися до проведення допиту. Вчені-криміналісти у своїх наукових працях приділяли увагу підготовці до до-

питу. Так, Н.І.Порубов вважає, що відсутність підготовки ставить допит під загрозу провалу [1, с.192].

Підготовка до допиту неповнолітнього обвинуваченого включає наступні елементи :

- вивчення матеріалів справи ;
- вивчення особи допитуваного;
- порядок та необхідність виклику на допит захисника, педагога, законного представника, працівника кримінальної міліції зі справ неповнолітніх;
- складання плану допиту;
- фіксація результатів допиту.

Вивчення матеріалів справи - важливий елемент підготовки до допиту. Допит буде більш ефективним, якщо слідчий, при розслідуванні певної категорії злочинів (зокрема крадіжок) ознайомиться з даними оперативних органів про обставини, які матимуть певне значення при допиті неповнолітнього обвинуваченого. Підготовка до допиту неповнолітнього обвинуваченого вимагає більш ретельного вивчення особи. Відомості про особу неповнолітнього слідчий може одержати у школі, шляхом бесід з вчителями, однокласниками, ознайомлення з щоденниками, характеристиками та іншими документами. За місцем проживання відомості про спосіб життя, поведінку неповнолітнього можуть повідомити батьки, родичі, сусіди, товариші, друзі, з якими він спілкувався поза школою. У деяких випадках необхідні відомості слідчий може одержати від працівників кримінальної міліції, служби у справах неповнолітніх. Одержані відомості підлягають критичній оцінці та перевірці шляхом їх співвіднесення поміж собою та з матеріалами справи. При підготовці до допиту необхідно встановити такі дані про особу неповнолітнього обвинуваченого: соціально-демографічні, соціально-психологічні (інтелектуальні, емоціональні, вольові, моральні якості), соціально-біологічні (стать, вік, стан здоров'я); та відомості, які характеризують ставлення неповнолітнього до навчання, праці; про наявність, чи відсутність у минулому антисоціальної чи злочинної поведінки, умови життя та виховання, обставини, що негативно вплинули на виховання та ін..

Наступним елементом підготовки до допиту неповнолітнього є визначення порядку та необхідності виклику на допит захисника, законного представника, педагога. Згідно з вимогами ч.3 ст. 43, ст.ст.46,142, 438 КПК України та ст. 63 Конституції України присутність захисника при допиті неповнолітнього обвинуваченого є обов'язковою. Обвинувачений має право запросити захисника особисто, чи за допомогою батьків. У випадках, передбачених законом, захисник може бути призначений на підставі постанови слідчого (ст.47 КПК). Відмова неповнолітнього обвинуваченого від захисника не допускається (ст.46 КПК). Викликаючи на допит педагога, слідчий повинен встановити, які відносини склались між неповнолітнім та педагогом. Доцільно викликати того педагога, який має з обвинуваченим дружні стосунки. У присутності такого педагога неповнолітній буде почуває себе вільно, менше соромиться та хвилюється, слідчий оперативно устанавлює з ним контакт. Водночас, при розслідуванні

окремих категорій злочинів (зокрема згвалтувань), присутність знайомого педагога нерідко викликає у обвинуваченого почуття сорому, хвилювання тощо. У цій ситуації доцільно викликати педагога з іншої школи, а також працівника кримінальної міліції. Останній може знати як позитивні, так і негативні особливості характеру неповнолітнього і допоможе слідчому спрогнозувати поведінку обвинуваченого на допиті. Присутність батьків при допиті неповнолітнього обвинуваченого є не бажаною. У даній ситуації неповнолітній або соромиться всебічно розповісти про свою злочинну діяльність, або розгублюється, і не бажає давати показання, або значно збільшує обсяг епізодів і свою роль у злочині [2, с.887].

Важливим елементом підготовки до допиту неповнолітнього обвинуваченого є складання плану допиту. Письмовий план допиту складається у випадках, коли справа є багатоепізодною. Необхідно визначити значне коло обставин, які підлягають доказуванню. Це вимагає попередньої підготовки до визначення тактичних прийомів. При підготовці до допитів план можна складати усно, але доцільно це зробити письмово, враховуючи особливості провадження у справах неповнолітніх. У деяких ситуаціях інформація, яка стосується предмету допиту, має спеціальний характер (технічний, економічний тощо). У цьому разі слідчому необхідна допомога спеціаліста у вигляді консультації, та вивчення спеціальної літератури [3, с 601]. У плані допиту зазначається послідовність питань, їх обсяг, послідовність, конкретність, значення для встановлення істини у справі. Тому питання формуються заздалегідь та заносяться до плану допиту. При проведенні допиту нерідко змінюється ситуація, яка прогнозувалася слідчим. Так обвинувачений не визнає вини, відмовиться від своїх попередніх показань, або не бажає давати показання, або частково визнає вини та дає показання по пред'явленому йому обвинуваченню. Слідчий у процесі складання плану допиту повинен передбачати такі зміни та планувати альтернативні ситуації допиту. Доцільно планувати використання тактичних прийомів. Планування тактичних прийомів має деякі складнощі. Тактичні прийоми можуть змінюватися в залежності від ситуації допиту. Тому планування тактичних прийомів має носити гнучкий характер. У зв'язку з цим слід визначити наступні складові плану допиту: обставини, що входять у предмет показань; докази, які має слідчий та порядок їх пред'явлення; версії які розробляються та їх перевірка; питання їх формулювання, послідовність; можливі ситуації допиту та в залежності від цього тактичні прийоми.

Останнім елементом підготовки до допиту неповнолітнього обвинуваченого є фіксація результатів допиту. Під час допиту можливо, що обвинувачений власноруч запише свої показання, а потім слідчий поставить питання, які доповнять та уточнять показання. Якщо показання обвинуваченого з його слів записує слідчий, то краще робити спочатку чорнові нотатки, а потім заповнювати протокол [2, с. 889]. При допиті іноді доцільно використання фонозапису чи відеозапису. Зокрема, це можливо планувати у наступних випадках:

- коли є необхідність фіксації обстановки допиту (була вона спокійна чи ні, у якому тоні проводився допит, як відповідав на питання обвинувачений тощо);

- коли неповнолітній обвинувачений змінює, чи може змінити, свої показання чи відмовитись від них;

- коли неповнолітній обвинувачений раніш давав показання відносно до-
рослих співучасників злочину, і слідчий прогнозує можливість зміни цих пока-
зань.

Слідчий заздалегідь повинен приготувати необхідні технічні засоби та
запросити спеціалістів для проведення технічної фіксації результатів допиту.

Надійшла до редколегії 17.03.2000

Список літератури:

1. Порубов Н.И. Допрос в советском уголовном судопроизводстве. Минск, 1973. 2. Криминалистика / Под. ред. Р.С.Белкина, М., 1999. 3. Криминалистика / Под.ред. Р.С.Белкина, М., 1998.

О. І. Белова

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ ПО СПРАВАХ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ

Злочини за участю неповнолітніх, зазнавши в останні роки якісних і кількісних змін, викликають усе більше занепокоєння в суспільстві. У зв'язку з цим актуалізується проблема ефективного розслідування таких злочинних проявів. У пошуку шляхів оптимізації діяльності слідчого з розкриття і розслідування злочинів неповнолітніх уявляється обґрунтованим використання методології інформаційного підходу всіх значимих обставин.

Побудова оптимальної моделі розслідування потребує й упорядкування усіх використовуваних слідчим інформаційних ресурсів. Таким чином, інформаційне забезпечення розслідування злочину може бути подано системою знань, що класифікується по декільким ієрархічним рівням: криміналістичне знання про злочинну діяльність, нормативно-методичне забезпечення і рівень знання про злочинну діяльність (у вигляді узагальнених криміналістичних зведень про суб'єктів, що скоїли раніше злочини, засоби їх скоєння) [1, с.98].

Належним чином проаналізована, приведена до необхідної змістовної системи інформація стає потужним засобом у руках слідчого. Отже, ефективність функціонування всієї системи фахової діяльності й узагальнення слідчого в межах розслідування злочинів знаходиться в прямій залежності від обсягу і якості інформації, що знаходиться в його розпорядженні. Це обумовлюється, по-перше, складністю, багатоаспектністю і високим динамізмом процесу розслідування, а по-друге, широтою і різнобічністю використовуваної в управлінні інформаційної бази, що містить зведення суспільно-політичного, соціологічного, психологічно-го, правого, криміналістичного й іншого порядку.